

ותלמוד
"תוספתא"
לעשרות רצונות
בלבב שלם

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פתח"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייזר שליט"א

381

חג השבועות תשפ"ו

מדיני יום טוב

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

רחיצת הגוף

שווה לכל נפש

א. הלכות יום טוב מיוסדות על מה שהתירה תורה מלאכה לצורך אוכל נפש, שנאמר (שמות י"ב, ט"ז) "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם". חז"ל ביארו שאין ההיתר אמור בכל צורך האדם, אלא דווקא בדברים השייכים להנאת רוב בני אדם ושדרכם להיות צורך השווה לכל נפש (גמ' ביצה דף כ"א ע"ב, כתובות דף ז' ע"א).

ב. משום כך הותרו מלאכות הנעשות לצורך אכילה, שתייה ושאר צרכי יום טוב המקובלים אצל הכל. אולם דברים שלא היו רגילים ושווים לכל נפש בזמן חז"ל, כגון רחיצה בחמין לכל הגוף, שהייתה דרך מפונקים בלבד לא נכללו בהיתר זה ונשארו באיסורם וכמו שיבואר.

מן התורה או מדרבנן

ג. נחלקו הראשונים בהיתר מלאכה משום 'אוכל נפש' ביו"ט שקיים תנאי שצריך שיהיה 'שווה לכל נפש', האם התנאי הוא מן התורה וכשאינו שווה לכל נפש הרי הוא אסור מן התורה, או שמן התורה מותר כל מיני אוכל נפש, ורבנן הם שהתנו שצריך להיות שווה לכל נפש.

ד. י"א שהתנאי הוא מן התורה, וכשאינו שווה לכל נפש הרי הוא אסור מן התורה (רמב"ם פ"א יו"ט ה"ד, פ"ג ביצה דף כ"ב ע"א, שו"ת אבני נזר א"ח סי' תצ"ה, מנ"ח מצוה רח"ץ, שו"ת הרב סי' תקי"א ס"א, מ"ב שם סק"י ובשעה"צ סק"ט).

ה. וי"א שהתנאי הוא רק מדרבנן, ולכן כשאינו שווה לכל נפש האיסור הוא רק מדרבנן (רש"י ביצה דף כ"ב ע"א ד"ה הוה לכל נפש, תוס' שם ד"ה לא).

רחיצה

ו. **הוחם ביום טוב.** אסור לרחוץ כל גופו במים חמים שהוחמו ביו"ט (שו"ע תקי"א ס"ב) דרחיצת כל גופו במים חמים נחשב לאינו שווה לכל נפש [בזמננו לא היה כל אחד רוחץ בתדירות מפני חוסר מים ולכן רחיצת כל הגוף היתה נחשבת כדבר שאינה שווה לכל נפש]. אבל פניו ידיו ורגליו מותר (שם), וכן שאר מקומות בגוף שהתלכלכו או שהזיעו מותר לרחצם ביו"ט אפילו עם מים שהוחם ביום טוב עצמו כל שאינו כל גופו.

ז. **הבערה.** ויש לציין שגם כשמותר לרחוץ במים חמים כגון חלקים בגוף, זה רק לענין איסור רחיצה, אבל עדיין צריך לוודא שאין בו איסור מבעה בהדלקת אש ע"י פתיחת ברז מים החמים, דהיינו שאין האש בבזילר נדלק באיסור, או ע"י כח חשמל, שזה בודאי לא הותר אפילו לצורך אוכל נפש.

ח. וכמו כן כשהולך לטבול למקוה ורוצה להתרחץ קצת לפני או אחרי הטבילה, צריך לדעת האם באותו מקוה כשפותחים את הברז של המים החמים האם הבזילר נדלק ע"י פעולתו, ואם כן אז אסור לפתוח את ברז המים החמים בכלל, והרבה נכשלים בזה.

ט. **הוחם מערב יו"ט.** אם הוחם מים מערב יו"ט בבית כגון שיש דוד [tank] שמחזיק מים חמים ואין הבזילר נדלק ע"י פתיחת הברז, או שמשתמשים בדוד שמש [solar panel], המחבר מתיר לרחוץ את כל גופו (שו"ע שם), ויש אוסרים בכל גופו בבת אחת וכן נוהגים (הרמ"א), ומ"מ אבר אבר מותר אפילו אם סוף כל סוף רחץ את כל גופו (מ"ב סק"ח).

י. **בזמננו.** בזמן הזה, אף שדרך רבים לרחוץ את כל הגוף בחמין בתדירות יתירה, מ"מ לא חשיב "שוה לכל נפש", משום דבעינן דבר שהוא צורך השווה ומקובל אצל כל אדם ממש, ואילו רחיצת כל הגוף בחמין עדיין אינה אלא לתענוג ופינוק אצל חלק מהבריות, ולא צורך בסיסי השווה לכל נפש. ועוד, דכיוון שבימי חז"ל נאסרה רחיצה זו ונקבע דינה, לא חילקו הפוסקים מחמת שינוי ההרגלים (שו"ת באר משה ח"ח סי' קנ"ט, חוט שני יו"ט פט"ו סק"א).

יא. **בצוננים או פושרים.** אמנם מותר לרחוץ במים צוננים או פושרים דהיינו פחות מ 37 מעלות צלזיוס (שו"ת מנח"י ח"ד סי' מ"ד אות כ"ז). ומותר לפתוח את ברז המים החמים להוסיף למים הקרים כדי להפיג את הקרירות כשאינו מפעיל את הבזילר ע"ז.

יב. תינוק שדרך לרחצו כל יום מותר לרחוץ את כל גופו במים חמים (מ"ב סק"ב).

יג. וכן חולה או יולדת מותרים לרחוץ במים חמים שהוחמו מערב יו"ט את כל גופם כשצריכים לכך כמו שהותר לענין שבת (ביאה"ל סי' שכו"א ס"א ד"ה במים).

סבון נוזלי

יד. כשרוחצים ביום טוב, או את חלקי הגוף במים שהוחמו ביו"ט (לעיל אות ו'), או את כל חלקי הגוף כשמשתמשים במים שהוחמו מערב יו"ט (אות ט'), רוב הפוסקים נוקטים שמותר להשתמש בסבון נוזלי שהרי אין בו איסור ממרח כמו שיש בסבון מוצק (עי' מ"ש"כ באריכות גליון 184 אות כ"ד והלאה).

עישון סיגריות ביו"ט

שווה לכל נפש

טו. בדורות הקודמים היה מקובל אצל רבים שעישון סיגריות מועיל לבריאות, מסייע לעיכול, מרגיע את הגוף, ואף נחשב לצורך חשוב של בני אדם רבים. משום כך דנו כמה פוסקים להתיר עישון ביום טוב מצד דין "אוכל נפש", ובפרט מפני שהיה נחשב אז כ"שווה לכל נפש", כלומר דבר שרוב בני האדם נהנים ממנו או ראויים ליהנות ממנו (פני יהושע שבת ל"ט ע"ב, שו"ת כתב סופר א"ח סי' ס"ו, ומחצית השקל סי' תקי"א).

טז. אולם במשך השנים התברר על פי המחקר הרפואי שעישון אינו מרפא כלל, אלא אדרבה, מזיק מאוד לבריאות וגורם למחלות קשות ותמותה רחבה. כיום קיימים חוקים חמורים במדינות רבות לגבי שיווק סיגריות, אזהרות בריאות מחויבות על גבי האריזות, ואיסור עישון במקומות ציבוריים סגורים, ויש שמתיירים רק באזורים מוגדרים ומבודדים, והכל כדי למזער ולעקור לחלוטין את ההרגל של העישון.

יז. בנוסף, המציאות החברתית השתנתה מאוד. בעבר היה העישון נפוץ כמעט אצל רוב הגברים במקומות רבים בעולם, ואילו כיום המעשנים הם מיעוט מן הציבור. לפי נתוני ארגון הבריאות העולמי עדכניים, שיעור המעשנים בהרבה מקומות עומד בערך על כחמישית מהאוכלוסייה הבוגרת בלבד, כ-20% לערך.

יח. וכמו כן הרבה מן הפוסקים סוברים שכיום שנתגלתה גודל סכנת העישון, אסור גם בימות החול לעשן משום "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" (שו"ת צ"א ח"ז סי' כ"א, אג"מ חו"מ ח"ב סי' ע"ו, מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח, שו"ת שבט הלוי ח"י סי' רצ"ה).

יט. לכן יש מקום גדול לומר שבזמננו עישון כבר אינו נחשב "שווה לכל נפש", שהרי רוב בני האדם אינם מעשנים כלל, ורבים אף נגעלים מן העישון ומתרחקים ממנו. ממילא, לפי השיטות הסוברות שמלאכת אוכל נפש שאינה שווה לכל נפש אסורה מן התורה (לעיל אות ד'), יש מקום לומר שגם עישון ביום טוב כרוך באיסור דאורייתא, ולכל הפחות יש כאן ספק איסור תורה, שהרי עצם הגדרת "שווה לכל נפש" נתבטלה בזמננו ביחס לעישון.

כ. ויש להוסיף, דעישון בזמננו גרע טפי מרחיצת כל הגוף בחמין, שהרבה יותר אנשים מתרחצים כל יום במים חמים מאשר שמעשנים ואפ"ה רחיצת כל גופו נאסרה משום שאינה "שווה לכל נפש", כל שכן עישון שאין דרכו אלא למיעוט בני אדם, דודאי לא חשיב שווה לכל נפש, ואסור ביום טוב בחשש איסור מן התורה בכל שאיפה ושאפה משום מלאכת מבעה (חז"א דינים והנהגות פ"ח אות ה', הגריש"א בקובץ תשובות ח"ב סי' ל"ב).

כא. ואף שבזמנם היו גדולים שהתירו עישון ביו"ט, והיה שכתבו שאין למחות בים המקילים (ביאה"ל סי' תקי"א ס"ד ד"ה אין עושין), מ"מ כיום שנשתנתה המציאות לגמרי כנ"ל, היה מור"ר מרן גאב"ד ירושלים בעל 'שערי טוביה' מוחה על הדבר הרבה והיה מעורר לפרסם איסורו לאחרים, והריני מקיים בזה את רצונו..

שעון שבת

היתר להשתמש בשעון שבת

כב. מותר להשתמש בשעון שבת בשבת ויו"ט רק בדברים שנוהגין כבר להשתמש בהם בשבת, וגם שהם לכבוד ועונג שבת כגון להדליק אור, חימום, מזגן, פלטה חשמלית ותנור אפיה, אבל למוצרי חשמל אחרים אין להשתמש בשעון שבת משום זילותא דשבת, וכשמוצר החשמל עושה רעש כגון להדליק מערכת סאונד [sound system], או רדיו אפילו כשהוא פועל כשעון מעורר [alarm clock], יש בזה איסור גם משום אושא מילתא [ובשעת הסכנה או מלחמה ח"ו יש לשמוע להוראות הרבנים].

להזיז שעון שבת ביום טוב

כג. מעשה גרמא. בסוג שעון שבת מכני [mechanical time switch] שיש בו קעין סיכות לכל רבע או חצי שעה ואין הזזת הסיכות גורם לשינוי מיידי בפעולת השעון, הרבה פוסקים נוקטים דלחיצת סיכות השעון כדי להקדים או לאחר זמן הכיבוי או ההדלקה אין בו מעשה גמור אלא שיש בו משום גרמא (ש"ת מנחת שלמה ח"ב סי' כ"ג אות ב') אמנם גם מעשה גרמא אסור ולא התיירו כי אם באופנים מסוימים וכמו שיבאר [שעון שבת דיגיטלי digital אסור לעשות שינויים בו בכל אופן].

כד. להקדים הדלקתו. אם השעון במצב מכובה, ורוצה להקדים פעולת מוצר החשמל המחובר לשעון שבת, שידלק מוקדם יותר מהזמן שהוא אמור להידלק, נחשב פעולתו כגרם הדלקה, שאסור בין בשבת ובין ביו"ט, אם לא שהוא לחולה אפילו שאין בו סכנה, או במקום הפסד או צורך גדול אחר (ע"פ הרמ"א סי' של"ד סכ"ב ובביאה"ל שם, שו"ע הרב סי' תקי"ד סכ"א, שש"כ מהדו"ח פ"ג אות כ"ח), ויש שמתירים עכ"פ ביו"ט אף שלא במקום חולה משום שהבערה הותרה מה"ת (שש"כ שם אות ל"א).

כה. להקדים כיבוי. ואם השעון במצב של פעולה ועתיד לכבות בזמן מסוים ורוצה להקדים זמן הכיבוי ע"י הזזת סיכות השעון, הרי זה מוגדר כגרם כיבוי, שבשבת אסור אם לא במקום הפסד או לצורך גדול כנ"ל, וביו"ט, נחלקו הפוסקים, דעת המחבר שגרם כיבוי בגוף דבר הדולק אסור ביו"ט כמו בשבת (שו"ע סי' תקי"ד ס"ג), ויל"א שגרם כיבוי ביו"ט מותר (רמ"א שם) אפילו שלא במקום הפסד (שעה"צ שם סק"א).

כו. להאריך מצב קיים. אמנם אם השעון במצב כבוי ורוצה להאריך את המצב הקיים שיהיה כבוי ליותר זמן, מותר להזיז את הסיכות, וכן אם הוא דולק ועתיד להכבות ורוצה להאריך את הזמן שהוא דולק, מותר לעשות כן (ש"ת חלקת יעקב ח"א סי' נ"ח, שש"כ פ"ג הע' צ').

כז. ואם עכשיו הוא מכובה ועתיד להדלק ולכבות, מותר עכשיו ללחוץ את הסיכות לגרום שיתכבה מוקדם יותר כשעתיד להידלק ומותר אף לדעת המחבר שאין זה נחשב כיבוי בדבר הדולק, וכן אם עכשיו הוא דולק, ועתיד לכבות ולהידלק, מותר לכוון עכשיו שידלק מוקדם יותר לאחר שיכבה.

כח. להזיז למצב של שעון. אם הכין את שעון השבת מבעוד יום באופן שיכבה בזמן מסוים אבל שכח להזיזו למצב של שבת והוא נמצא במצב של חול דהיינו שהוא פועל כל הזמן, אין להזיזו למצב של שבת אפילו אם לפי השעון שבת הוא יהיה עדיין דלוק, ובשעת הדחק גדול אפשר להזיזו כלאחר יד או ע"י שינוי למצב של שבת בזמן שיהיה עדיין דלוק במצב של שבת ורק יגרם שיכבה לאחר זמן (שש"כ שם אות ל"ה).

כט. משום מוקצה או בונה. יש שדנו לומר שהשעון שבת הוא בעצם מוקצה (ש"ת מנחת יצחק ח"א סי' נ"ח), או שיש בו משום בונה או תיקון כלי (חזו"א, חוט שני שבת ח"א קונטרס החשמל) ולדעתם אין להזיזו בשבת גם באופנים דלעיל, אבל רוב הפוסקים לא נקטו כן, מאחר שכך הדרך של השתמשותו, וגם אין בו משום מוקצה מאחר שיש דרך היתר להזיזם.

ל. למעשה. מכיון שיש שחוששים לאיסור בהזזת שעון שבת, וגם המתירים לא התיירו אלא כשיש צורך לזה, אין להזיז את שעון השבת באופן קבוע, אלא לכתחילה ישתדל לסדר את השעון באופן שלא צריכים להזיזו כלל, ולכן יחשבו בערב שבת את כל הזמנים שצריך שיהיה בפעולה בין בשבת ובין ביו"ט, [ולבני חו"ל גם יו"ט שני כשהוא רק יו"ט ולא שבת], ומ"מ במקרה שיש צורך להזיזו ביו"ט, יש להתייר באופנים שכתבנו לעיל, ומ"מ יזהר ביותר שלא יזח עצם השעון כלשהוא שבקלות אפשר להזיזו באופן שישהה המצב מיד.

נתרם לז"נ הקדושים שנהרגו על קידוש השם בשנות הזעם, הוצאו מביתם בליל סדר שני של פסח ונהרגו ר"ל ביום ב' דשבעות תש"ד הרה"ח ר' יהודה ב"ר חיים אליעזר גאנץ ז"ל וזו מרת שרה ב"ר שמואל קריינער ע"ה מחשובי ק"ק עיר זענטא

לא. ע"י נכרי. אם יש צורך להזיז השעון שבת לשנות המצב בעתיד, כל שלא ישנה המצב מיד אלא לאחר זמן, מותר ע"י נכרי בכל אופן שהרי אין איסור גרמא ע"י נכרי (ש"ת מנחת יצחק ח"ג סי' ל"ז).

לב. ע"י קטן. וכן ע"י קטן שלא הגיע לגיל מצוות, מותר לבקש ממנו להזיז בדבר שהוא משום כבוד ועונג שבת או יו"ט, מאחר שהוא מצד חומרא שהדבר שרוי במחלוקת הפוסקים (ע"פ רמ"א סי' רנ"ט ס"ז, מקור חיים לחו"י).

מדיח כלים [dishwasher]

לג. אין להפעיל מדיח כלים בשבת ויו"ט ע"י שעון שבת, ואפילו בזמניו שהם מאד שקטים וכמעט לא יודעים בכלל שהם בפעולה, עם כל זאת יש בזה משום זילותא דשבת (ש"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' ס'), וגם יש בכמה סוגים חשש של גרמא של מלאכת בישול בסגירת הדלת, וכן איסור שהייה בשעה שהמים הצוננים נרתחים בתוך המכונה ששייך גם במים להדחת כלים (מג"א סי' רנ"ד סק"ו, ארחות שבת ח"ג הערה כ"ד).

לד. אמנם מותר להכניס כלים מלוכלכים למדיח כלים כדי לאחסן אותם שם עד מוצאי שבת או מוצאי יו"ט מאחר שהדריך היא לאחסן כלים מלוכלכים שם גם בחול (ש"ת אג"מ או"ח ח"ד סוף סי' ע"ד), אבל אסור להדיחם מעט לפני הכנסתם למדיח כלים כדי להקל על פעולת הניקוי, משום דהוי הכנה לחול.

לה. וכן מותר לפתוח את הדלת להוציא משם כלים נקיים כשהוא צריך להם, משום שבעצם המדיח כלים הוא כלי שמלאכתו לאיסור, אמנם לצורך גופו או מקומו מותר, ולכן מותר גם לסגור את הדלת אחר שהוציא או הכניס משום שדלת פתוחה מפריעה להשתמש במטבח ונחשב לצורך מקומו (ארחות שבת פ"ט אות נ"א) אמנם צריך לזהר שלא תדלק איזה נורה או צג בפתיחת הדלת.

מדיני יום טוב

תנור אפיה

לו. מותר להשתמש בתנור אפיה חשמלי ביו"ט, דהיינו להכניס ולהוציא מאכלים ממנו, אבל אסור להדליקו או לכבותו ביו"ט, וכן צריך לוודא שהוא נדלק ע"י שעון שבת וכדומה.

לז. עם תרמוסטט. רוב תנורי האפיה מותקן בתוכם תרמוסטט, ולרוב התנור מושפע ע"י פתיחת הדלת שאז נכנס בו אוויר קר וגורם שהגוף חימום יידלק, ולפעמים זה קורה מיד שפותחים את הדלת, ולכן מותר לפתוח הדלת רק כשהגוף חימום בין כך פועל, כך שאינו גורם פעולתו ע"י פתיחת הדלת, ואפשר לדעת על פעולת גוף החימום רק בתנורים מהסוג הישן שיש להם נורה אדומה שדולקת בזמן שגוף החימום פועל.

לח. אבל אם אין נורה אדומה המראה על פעולת גוף החימום, אסור לפתוח את הדלת של התנור כל זמן שהתנור בפעולה, משום שע"י פתיחתה יגרם הדלקת גוף החימום, אך אם יודע שהתנור אינו כ"כ רגיש ופתיחת הדלת אינו גורמת מיד שידלק הגוף חימום, יכול לפתוח ולסמוך על המקילין שמתירים לפתוח כשאינו פסיק רישא, כמו שמקילין בפתיחת דלת המקרר. לט. עם טורבו. יש תנורים שעובדים עם מאוורר בפנים וכשפותחים את הדלת, הטורבו מפסיק בפעולתו מיד עד שסוגרים הדלת. סוג תנור כזה אסור לפתוח הדלת כל זמן שהוא בפעולה.

מ. מצב של שבת. יש תנורים שהותקן בהם 'מצב של שבת' עם הכשר של איזה גוף כשרות, ובדרך כלל הם מפסיקים את פעולת המאוורר, פעולת התרמוסטט, וכן הדלקת אור בתוך התנור, כשפותחים הדלת, לכן מותר להשתמש בהם בשבת ויו"ט.

מיחם מים

מא. מותר להוסיף מים קרים למיחם מים ביו"ט, וגם במיחם מים חשמלי מותר אע"פ שעובד על תרמוסטט וכשמוסיף הרבה מים יכול לגרום שתדלק נורה או גוף חימום, אפ"ה מותר כל שאינו פסיק רישא שידלק מיד, כיוון שאין זה אלא גרם הבערה שמותר לצורך אוכל נפש (הגרשז"א, שש"כ פ"ב הע' כ"ג).

"עליונים ששו ותחתונים עלזו בקבלת תורה מסיני"

נתרם ע"י ידידנו הרה"ג
רבי חיים שמעון נוימאן שליט"א
רב ביהמ"ד 'מנין אברכים' סורוצקין
לרגל שמחת האירוסין לבנו החתן המופלג יצחק נ"י
עב"ג בת ר' נפתלי חיים דובר שליט"א
בורא עולם בקנין השלם זה הבנין